

IZ PEPELA FENIKS

(radio-drama)

L i c a :

Aron Rozenberg
Judita, njegova kćerka
Ester, njegova žena
David, njegov unuk
Jakob Blau
Gospođa Marija
Banić
Gavran
Prvi, drugi i treći vojnik
Muškarci i žene
— i jedna violina

Vreme: Avgust 1942.

(Čuje se usamljeno sviranje violine — Melodija je jidiš i veoma nostalgična. Na tu melodiju uskoro se nadovezuje vrlo tužan, preplašen plač djeteta od oko dvije godine, koje se probudilo iza sna. Violina nesmetano svira dalje, plač i sviranje izazivaju žamor. Prostor je velik i dosta rezonantan.)

I. GLAS: Prestani, prestani s tim cviljenjem: Hoćemo spavati!

II. GLAS: Jeste li poludjeli? Hoćete da straže dođu ovamo?

III. GLAS: Svinjarija! Ovakav bezobrazluk!

IV. GLAS: Nemojte, molim vas! Jedva sam zaspala!

(Žamor raste, violina ušuti, sada samo dijete plače.)

V. GLAS: Ušutkajte već jednom to dijete!

MNOGI: Mir, mir!

III. GLAS: Začepite djetetu usta! Šta čekate?

II. GLAS: Gdje je to drečalo? Dajte ga ovamo!

MNOGI: Gdje je? Gdje je? Ovamo!

I. GLAS: Ništa se ne vidi! Mrak je!

III. GLAS: Tamo u kutu! Čujete ga?

ROZENBERG (nadglašava sve ostale): Što vam je, ljudi, što vam je? Zar smo to morali dočekati, da ćemo nasrnuti na vlastito dijete? Da se nitko nije približio! (Žamor slabi.) Stidite se! Stidite se, Židovi. Gori ste od naših mučitelja. Zar je ovo dijete krivo što je neki luđak usred noći počeo svirati violinu?

(Žamor se opet podiže.)

GLASOVI: Dijete plače svake noći! Ovo se više ne može izdržati! Treba nešto poduzeti! Mi želimo spavati! San je jedino što nam je preostalo, i taj nam ne dajete!

ROZENBERG: Svatko misli samo na svoje jade, je li? Tako je to, tako i treba, zato smo i došli ovako daleko! Koga se tiče što je dijete bolesno? Nikoga. Reći ću vam nešto: mi niti ne zaslužujemo bolju sudbinu od ove koja nas je zadesila! Tako, sada ste čuli. I da se niste više približili!

(Žamor se ponovo na čas diže, a onda jenjava. Kratka stanka.)

ROZENBERG (tiho, nježno): Budi miran, mali moj. Ništa se ti ne moraš plašiti. Ovi gadni ljudi ništa ne mogu malom Davidu dok je djeda kraj njega. Zato sada spavaj.

JUDITA (šapatom): Bojala sam se da će se nešto dogoditi. Ovo je bilo užasno, tafa.

ROZENBERG: Ima i strašnijih stvari, Juditka. Ali gospod sigurno neće dozvoliti da ih upoznamo. Zato legni, kćeri, i budi mirna. Ja ću paziti na maloga. Evo, vidiš, soba se već umirila. Šta je s tobom, Ester? Da se i ti nisi uplašila?

ESTER: Pokušat ću da spavam. Kada netko dođe u naše godine, Arone, najbolje je da prespava svoje brige.

ROZENBERG: Da, imaš pravo, ali ja moram paziti na maloga. Tko bi to činio, ako ja neću? (Stanka, nakon koje Rozenberg počinje sasvim tiho mumlati onu istu melodiju koju je svirala maloprije violina.) Vidiš, sine, već si zaspao. Zna tvoj stari djeda kako će te uspavati. Kada se probudiš, biće sunčan dan. Nebo će biti plavo, a mi ćemo se uhvatiti za ruke i poći u šetnju. (zastaje) U šetnju? Da, u šetnju. A zato jer si malo bolestan i nožice su ti oslabile, ponijet ću te na rukama. Ti ćeš me obgrliti i onda mi neće biti tako teško. Nisam ja još toliko star da te ne bih mogao nositi. I onda ćemo poći u park, da, u gradski park. Tamo ću ti kupiti sladoleda i tamo nam nitko neće moći reći: Halt! Ne smijete lijevo, nego desno, jer Židovima je zabranjeno ići bilo kuda osim natrag. (kratka stanka) Ne, neću ti kupiti sladoleda, jer bi se mogao prehladiti. Kupit ću ti zato . . . kupit ću ti . . . (ne može se domisliti) . . . kupit ću ti zato tri vesela balona. Jedan će biti zelen, drugi crven, a treći plav. A onda, znaš li što će se onda desiti? Baloni će te povući gore u oblake i letjet ćeš slobodan . . . slobodan iznad krovova i krošnji, mala ptica sa zlatnim krilima, i ništa više nećeš vidjeti . . . ni rešetke, ni logor, ni ovo dvorište u kom čekamo i plaćemo . . . vidjet ćeš

samo nebo i sunce i smijati ćeš se opet, kao što si se nekad smijao, a ja ću te gledati, gledati i doviknut ću ti: sretan ti put bio, moj mali Davide, sine moj, nemoj se nikada, nikada više vratiti! (stanka, turobno) Nikada više. Ne, nikada više. Kada bi to bila istina.
(Stanka. Tihi šušanj.)

BLAU: Gospodine Rozenberg! Spavate li?

ROZENBERG: Tko je to? Kavoj je ovo noćno šetanje?

BLAU: Ja, ja sam to, Blau. Učinilo mi se da ste budni. Ne mogu spavati.

ROZENBERG: Jedan svira violinu usred noći, drugi šeće na koljenima. Ako ovako nastavi, svi će Židovi u ovom logoru poludjeti. Onda će nirnberški zakoni vrijediti samo za ludake.

BLAU: Ja bih pristao na to. Još je uvijek bolje zarobljen dočekati svršetak rata u ludnici, nego ne dočekati ga nikako, ili u najboljem slučaju kao zrnce pepela. Samo što nitko tome ne bi nasjeo, čak i kada bih sada počeo tvrditi da sam glavom Herman Gering.

ROZENBERG: Sada ćete me i noću opsjedati: s tim pričama o krematoriju?

BLAU: Ja ih nisam izmislio! I ne uživam u njima!

ROZENBERG: Ta-ta-ta. Opet gubite živce. Pustite me na miru s tim. Židovska pričanja. O krematorijima i sapunima koji se kuhaju iz ljudskih kostiju. I vi u to vjerujete? Zar mislite da su Nijemci toliko ljudi da će nas odvesti čak do Aušvica samo zato da bi nas tamo spalili? Kada bi to oni htjeli, dragi moj Blau, oni bi to učinili već ovdje. Čemu bi onda bio nužan sabirni logor i selekcija na stare i mlade i popis imovine i...

BLAU: A zašto smo onda tu? Zašto nas već tri tjedna drže u ovoj napuštenoj tvornici papira? Recite!

ROZENBERG: Čujte, gospodine Blau. Ja slušam samo svoj zdravi razum, a taj je nešto stariji od vašeg. Razum svakog zdravog čovjeka mora vam reći da su Nijemci i suviše pedantan narod i suviše precizni matematičari, da bi gubili toliko vremena i toliko materijala samo zato da nas nakon tolikih predradnji podave u gasnim komorama. Uostalom, gdje je taj koji se vratio iz Aušvica da potvrdi sve te alarmantne vijesti?

BLAU: Vi valjda ne očekujete spiritističku seansu, gospodine Rozenberg?

(Kratka stanika.)

ROZENBERG: Dobro, pretpostavimo da su svjedoci mrtvi. Ali, otkuda znate onda tako sigurno da se sve zbiva upravo onako kako vi kažete?

BLAU (gorko): Naravno. Optimizam. Ne znam zašto se Židovi tako grčevito drže te najbesmislenije iluzije od svih iluzija? Ja nisam ništa učinio, ja sam samo običan mali Židov. Što mi se može desiti? To je još moj pra-pra-djed govorio, dok su mu križari jednom rukom rezali grkljan, a drugom tražili kesu. Kakvog razloga imam ja danas da podržavam tu iluziju?

ROZENBERG: Danas je nešto drugo.

BLAU: Da, znam. Ja u svim svojim paničnim pismima koje šaljem s onu stranu rešetaka pišem: avgust 1942. Možda bi trebalo da dodam: dvadeseto stoljeće?

ROZENBERG: Ah, šta, vi dobro znate da to nije nikakav dokaz.

BLAU: O da, samo što vi stižete šake pred očima. Čak i noću, a noću sve postaje tako strahovito jasnije! Zašto su nas dovukli ovamo? Zašto nas drže ovdje već tri tjedna bez ikakvog objašnjenja? U dvadesetom stoljeću, gospodine Rozenberg! To nisu više križari, ali mi smo bez hrane, s jednim nužnikom na petsto osoba, bez nijednog ležaja i što je najvažnije, gospodine Rozenberg, i najokrutnije — mi smo bez nade!

ROZENBERG: Vi govorite gluposti, dragi moj Blau, i vi to vrlo dobro znate. Ljudi bez nade su mrtvi.

BLAU: A zar mi to nismo, gospodine Rozenberg?

(Dijete počinje ponovo plakati.)

ROZENBERG: Mrtvi ne dišu i ne plaču, ili zar je i moj unuk samo priviđenje? (umirujući djetetu) Mali moj, spavaj, spavaj, sve će biti dobro, ti si samo ružno sanjao. Nemoj plakati.

JUDITA: Tata, bojim se da ima vrućicu.

(Dijete samo još jeca, a onda utihne.)

ROZENBERG: Samo je još trebalo da i ti počneš! Šta je svima vama? Zašto ne spavaš? Vidiš da se umirilo! Lezi, Juditko, i spavaj, ja već pazim na njega.

JUDITA (pritajenom panikom): Tata, David ima vrućicu. On sigurno ne plače zato jer je ružno sanjao.

ROZENBERG: O bože, čuj to. Sada će mi još vlastito dijete dijeliti savjete. Spavaj, rekao sam ti, inače ćemo opet probuditi cijelu sobu. Čemu se imamo uzrujavati? Znamo, to je dizenterija. Što misliš, tko je tebe njegovao dok si bila mala? Ja. A imala si upalu pluća i...

JUDITA (prekida ga): Ali ne u logoru i ne sa osamnaest mjeseci!

ROZENBERG (nespretno prikriva strah): Dobro, onda dobro, ako se ne varam, najbolji lijek protiv dizenterije je čaj. Kako bi bilo da mu skuhamo malo čaja?

JUDITA: Probudit ćemo ostale... a osim toga...

ROZENBERG (sumnjičavo): Što ima još osim toga?

JUDITA: Nemamo ga više.

ROZENBERG (ne verujući): Kako, nemamo ga više? (kratka stanka; oporavljen od šoka, on počinje zajedljivim šapatom, završava gotovo vičući) Pa naravno, ti i tvoja majka. Umjesto da mi kažete samo jednu, jedinu riječ... ali tko da otvori usta, zar ne? Aron Rozenberg više ništa ne može, je li? (stenje ustajući) Šta već može Aron Rozenberg u sabirnom logoru, kraj uniformisanih gojima koji čuvaju stražu s bajonetima, je li? Ali, reći ću vam nešto. I tebi i svima vama. Još uvijek nije došlo tako daleko. Da, čak i u sabirnom logoru. Rekla si da treba čaja, je li? Dobro, Juditko, pričekaj

samo malo. Tvoj otac Aron Rozenberg nije ni u ovom ušljivom logoru ostao bez ičega! Imam ja još...

(U toku njegova govora počinje se opet pridizati žamor): Mir! Kakvo je ovo opet vikanje? Tišina! Zar čovjek ni noću ne može više spavati! — i slično, ad lib.)

BLAU (mirno): Sjednite, gospodine Rozenberg. Noć je.

ROZENBERG (ništa ne čuje i ne opaža): ... Imam ja još mnogo toga što će otvoriti vrata na koja ću pokucati!

JUDITA (uplašeno): Tata, umiri se, ljudi spavaju!

BLAU: Gospodine Rozenberg, sjednite, čujete li, sjednite!

ROZENBERG: Ah, šta vi, da me se niste dotakli! Vi... vi... uplašeni crve, s tim vašim krematorijima i odvratnim pričama! (soba sasvim utihne) Mislite da vam ijednu jedinu riječ vjerujem! Dršćete i na šum vlastitog disanja! Ali mene nećete zaplašiti, mene ne! (žamor opet raste) Ja sam još uvijek živ, ja još uvijek imam oko sebe svoju ženu i svoju djecu, ili zar nije tako, gospodine Blau, no recite, recite! Možda ja to samo sanjam, gospodine Blau, a već sam odavno spaljen u krematoriju? Zašto ne odgovarate sada, zašto šutite? (stanka, soba naglo utihnjuje) (naglo slomljeno) No recite, zašto se ustručavate, sada je vaš trenutak, (izlomljeno, sa stenjanjem) Mislite da ne znam da su sva vrata zatvorena? Mislite da ne znam da kroz njih više ne može proći ni tanak listić čaja za mog Davida? (Tiho, slomljeno stenje.) (Stanka. Jedan ženski glas počinje vrlo tiho pjevati onu istu tužaljku koju je svirala violina.)

ROZENBERG: Oh, gospode, kakva komedija. Precizna njemačka matematika. Ja tako pokušavam, ja tako pokušavam u to vjerovati. To tako lijepo uspavljuje. Zar nisam maloprije bio čvrst, gospodine Blau? Može li mi itko prebaciti da nisam pokušao? Ja to pokušavam već danima, od časa kada smo došli ovamo. (Pjevanje utihnjuje.)

JUDITA: To je sada već sasvim svejedno, tata. Mislim da ne bi trebalo o tome više razmišljati. Ne noću.

ROZENBERG: Da, da, to ti kažeš, Juditko. Iz tebe još uvijek govori Miša.

JUDITA: Miša je već godinu dana mrtav, tata. Da je živ... ja vjerojatno ne bih tako govorila.

ROZENBERG: Znam, znam napamet što ćeš reći. Da je Miša živ, ni ti ni tvoj sin ne biste bili ovdje. Ali, zar sam ja kriv? Zar sam ja kriv što boga nema? Ili su to krivi oni koji su ga skinuli? Ne treba nam bog, rekli su, svi su ljudi bogovi i to jednaki bogovi. Nema više bogataša i sirotinje, nema više zvijezde koja nas je vodila po svim getima Evrope, nema više Mogn Davida, klanjat ćemo se novoj zvijezdi sa pet krakova. A onda su došli Nijemci i pefama zgnječili i našu i njihovu zvijezdu. No tada nije više bilo ni boga, ni ičega.

- Da, tako je to, to je sve što je napravio tvoj Miša za tebe i svog sina Davida.
- BLAU: Pustimo mrtve na miru, gospodine Rozenberg, mi smo i tako vrlo blizu njima.
- ROZENBERG (napola već djetinjasto): Ne mogu podnijeti predbacivanja. Zar sam ja kriv što smo ovdje? Recite, gospodine Blau? Vi bar možete biti objektivni, vi ste sami, vi nemate porodice.
- JUDITA: Ja nemam šta da ti predbacim. Nikome od nas nije ostavljeno da bira.
- BLAU (tiho): O, da, ostavili su nam to. Ostavili su nam da biramo nebo ili pakao, ali nam nitko nije znao reći kako da izbjegnemo taj izbor.
- ROZENBERG: Ne znam što hoćete time reći. Znam samo to da ćeš mi ti, ili netko od vas jednoga dana reći: zašto nismo bježali? Da, da, to ćete mi reći! I nitko neće pritom pomisliti da je Aron Rozenberg bio u to vrijeme starac...
- BLAU (tiho nadovezuje, monotono kao da ponavlja već staru, poznatu priču): ... koji se nije mogao odvojiti od svog vrta i kuće u kojoj se rodio i koji se stalno tješio: pa ja živim ovdje već sedamdeset godina i nikome nikada nisam smetao. Zašto bi baš sada ljudi zaželjeli da me gurnu u ovu zemlju, na kojoj sam se rodio? Zar samo zato što sam Židov? Zar to nisam bio i dosad? (Stanka.)
- ROZENBERG (tiho): Istina je, gospodine Blau, to sam mislio, i ne znam ... još uvijek ne mogu sasvim vjerovati da sam se prevario. Ili ... možda ipak?
(Muzika.)
(Žamor koji raste, ali se gubi pod tekstom koji slijedi.)
- BLAU: Slušajte! Čini mi se da je već tri sata! Čujete li?
- ROZENBERG: Svejedno. Mene se to i onako ne tiče.
- BLAU: Ah, smrt koju očekujemo ipak nije dovoljno velika da ne bih čuo otkucaje sata. Žalosno je samo što ne otkucava za mene. Prvog dana kada sam izišao, još sam se nadao da ću između onih lica što stoje s onu stranu rešetaka naći jedno koje je došlo da potraži i mene.
- JUDITA: Da, i ja sam se tome nadala. Oni su još uvijek tako slobodni i živi.
- BLAU: Mislio sam, bit će netko tko je došao da mi donese toplu juhu, ili kakav stari kaput, ili bar koju riječ, tako da znam da nismo zaboravljeni. Ali, nikoga nisam prepoznao i nitko nije mene prepoznao. Ljudi su stajali i plakali s ovu stranu rešetaka i s onu stranu rešetaka, i onda se na kraju razišli, jer je prošlo dozvoljenih pola sata kada se mrtvi mogu sastati sa živima. Ali, izgleda da je bilo premalo živih da bi jedan od njih i mene potražio.
- ROZENBERG: Ne, nego su oni i previše živi da bi se usudili doći pred ove rešetke. Ne znam samo zašto sve to nisam ranije shvatio?

BLAU: Ništa to ne bi vrijedilo, baš ništa. Ja sam sve to znao, gospodine Rozenberg, pa ipak nisam vjerovao. Kac ni vi, kao ni mnogi drugi. I zato sam sada tu, kao što ste i vi tu, ali ne odlazim više pred one proklete rešetke, jer znam da tamo nemam što tražiti.

JUDITA: Možda je to glupo, ali ja još uvijek odlazim... katkada.

ROZENBERG: I vraćaš se uvijek razočarana.

JUDITA (zamišljeno): Možda odlazim samo zato da pružim ruku kroz rešetke i pomislim: moja je ruka na slobodi, ona je slobodna? Pa da, zašto ne, kada je već tako malo toga preostalo?

ROZENBERG: Zašto se dižeš? Kuda ideš, Juditke?

JUDITA: Zar nisi čuo da je tri sata.

ROZENBERG: Oi, Juditke, Juditke, pa znaš i sama da nitko neće doći!

JUDITA: Ali, ako je upravo danas dan...?

ROZENBERG: Ti znaš da nema tog dana. Juditke! Čuješ li! Juditke, ostani ovdje!

BLAU: Ne zadržavajte je, gospodine Rozenberg. I onako je nećete moći zadržati. Ljudi moraju od nečega živjeti. I vi ste dugo živjeli u nadama. Bar do onoga časa kada ste prvi put čuli priču o krematorijima. (stanka) Ili niste, gospodine Rozenberg?

(Muzika.)
(U muziku se ublendava žamor na otvorenom prostoru.)

I. ŽENA: Poruči Ani da je sve u redu. Ako nam može nabaviti nešto saharina...

I. MUŠKARAC: Ne, ništa ne govore. Priča se da će nas deportirati na rad. Onda još ima nade, zar ne?

II. ŽENA: Ne plačite, gospođo Štajn, zaboga ne plačite! Stražar upravo gleda ovamo!

II. MUŠKARAC: Je li istina da je Maks pobjegao? Kažite, je li istina?

III. MUŠKARAC: Da, jučer su je sahranili. Popila je čitavu dozu veronala.

III. ŽENA: Koga tražiš, Juditke? Je li došao?

JUDITA: Ne, samo gledam.

IV. MUŠKARAC: Drži ovo, Albert, i sakrij. Ja to i onako ne mogu ponijeti sa sobom.

IV. ŽENA: Dobro da je bar tvoj muž Arijevac, dijete moje. Bog ga blagoslovio. Za nas starce je i onako svejedno.

GAVRAN: (šapćući) Judita... Judita!

I. ŽENA: Čitave noći nisam spavala.

GAVRAN: Judita! Ne okrećite se, samo priđite bliže! Bliže, bliže! I gledajte u drugom pravcu!
(Žamor se povlači u treći plan.)

JUDITA: Što hoćete?

GAVRAN: Nemojte govoriti! Gledajte u ljude i pretvarajte se da ih posmatrate. (kratka stanika) Ja sam radio s Mišom. Ne mičite se! Da, tako je bolje. Treba da vas izvučem odavde. Što prije. Nemojte ništa pitati, rekao sam vam. Ako želite nešto reći, samo kimnite glavom da ili ne. Dakle, slušajte. Ima ljudi koji ulaze u logor s pro-

pusnicom, zar ne? Oni posjećuju svoje znance i donose im stvari, je li tako? Ali takve propusnice ne dobiva svatko? To smo i mislili. Slušajte sada. Prekosutra ću doći na ovo isto mjesto i donijeti vam propusnicu i legitimaciju na jedno ime. Stražari vas ne poznaju, zar ne? Pa naravno, kako bi vas i poznavali, vas ima toliko! Dakle, vi ćete s tom propusnicom jedan dan nakon toga izaći iz logora. Ne mičite se! Tu nema šta, nego igrati na rizik. Ili, ili! Dakle? (kratka stanka) Dobro, onda pazite. Kada izađete, krenut ćete ravno u Cvjetnu ulicu 111. To se lako pamti. Javiti ćete se Mariji, samo Mariji, ništa više — i reći ćete joj da vas je poslao Gavran. To je sve. Ostalo ćete saznati od nje. Šta je? Samo tiho!

JUDITA: A moje dijete?

GAVRAN: Dijete? (stanka) Pa da, dijete. Ali to neće ići! To bi bilo suviše sumnjivo! Tko na svijetu posjećuje logore s djetetom na ruci? Mir, nemojte govoriti, stražar gleda ovamo. (kratka stanka) Ne, to ipak neće ići. Prevelik je rizik. Možete li me shvatiti? (stanka) Dakle? (stanka) Ali već je mnogo ako se vi spasite! Bar netko! Ne možemo se valjda oslanjati u čuda! Ja vas shvaćam, ali život je danas tako okrutan... (stanka) Onda? (stanka) Dobro, ja dolazim prekosutra. (kratka stanka) Zaboga, nemojte plakati, Judita! (Muzika.)

ROZENBERG (glasno, zadihano): Nikada, nikada to nisam mogao pomisliti. Kakva luda ideja! Pa vi ste svi pošasavili! U vama nema više ni trunke zdrave pameti! Ester, Ester, reci joj, ona više uopće ne zna što radi! Ona će se upropastiti!

JUDITA: Tata, molim te, makni se, stojiš mi upravo na putu.

ROZENBERG (stenjući): Oi weh, oi weh, i to sam morao doživjeti pod svoje stare dane. Ovdje me nitko više ni ne sluša! Moje dijete prolazi pored mene kao da sam komad zida, kao da govorim u oblake! Ja sam joj na putu! (naglo opeš energično) Ali samo preko mene mrtvoga, samo preko moje lješine!

ESTER: Sjedi, Arone, čitava te soba promatra.

ROZENBERG: Ne tiče me se! Neka znaju, neka vide kako je to kada rođeno dijete više ne sluša svoga oca! Čuvao sam je na dlanu od dana kada se rodila, a sada, sve se odjednom preokrenulo, mi smo stari blesavi i senilni, a mlađarija, da, mlađarija, ona sve zna najbolje, ona sve zna tako dobro, da neće ni da stane kako bi saslušala ono što hoću da kažem, nego dalje prtlja oko svoga smiješnog kovčega, kao da ja uopće ne postojim. (naglo Juditi) A tko ti kaže, a tko ti kaže da te neće prepoznati, a? Šta onda, Juditke, znaš li šta će se onda desiti? Strijeljat će te. Odmah. Nećeš stići niti da pogledaš nebo i da se oprostiš od njega.

JUDITA: Bar će sve biti daleko brže od ovoga.

ROZENBERG: Ali ovdje ima još nade! Ja ne kažem mnogo, ali... tko zna, možda rat neće više tako dugo potrajati, svi kažu da ovo ne može više dugo, a osim toga... osim toga ti si još mlada, pa ako

nas i pošalju u Njemačku, u Aušvic recimo ili Belzen, tko kaže da ti to nećeš izdržati? Možda je u pitanju svega nekoliko mjeseci? A ti ovdje stavljaš na kocku sve — čitav život, samo zato da se i onda povlačiš po nekakvim šumama, gdje te iza svakog stabla može čekati ne jedan, nego stotine metaka.

JUDITA (mirno): Ja ne mogu čekati, tata. Ovu jedinu priliku koja mi se pružila moram prihvatiti. Čovjek koji bježi iz logora ne može mnogo izgubiti, on može samo dobiti. Ja se previše bojim smrti da bih je pokorno sačekala.

ROZENBERG: Ta-ta-ta-ta, pokorno ili ne, još uvijek je pametnije izmicati ispred opasnosti nego istrčavati pred nju raširenih ruku. A to je upravo ono što ti radiš. (ponovo plačljivo) Ester, zaboga, pa ti si joj majka, zar ti ne znaš reći svom djetetu nijedne riječi? Zar si je zato rodila da ti pred očima odlazi u smrt?

ESTER: Što da kažem, Arone, ja sama ne znam što da kažem. I ovo i ono . . . i jedno i drugo je možda smrt. Kako mogu . . . kako mogu nagovarati svoje dijete da bira između dvije smrti? Zar je to ikad ijedna majka morala činiti?

ROZENBERG (slomljeno, zamišljeno): Da, da . . . ima nešto istine u tome i to je ono što me . . . (prekida se, zaprepašteno) Juditke! Šta to radiš s djetetom? (stanka) Juditke!

JUDITA: David ide sa mnom, tata.

ROZENBERG: Šta! . . . Ti si poludila! O tome nema govora! I sama si pričala što ti je onaj čovjek rekao. David ostaje ovdje.

JUDITA: Ja sam razmišljala o tome. Ne mogu drukčije. David ide sa mnom. Bez njega sve to uopće ne bi imalo smisla. Zbog njega i odlazim. Zar misliš da bih vas ostavila, da nema njega?

ROZENBERG (bez daha): S djetetom proći kraj dva stražara! Juditke, ti ne znaš što govoriš! Ti ćeš upropastiš ne samo sebe nego i dijete! Ja to ne dozvoljavam! Ja to nikada neću dozvoliti! Ja ću radije otići i prijaviti čitavu stvar logorskoj . . . (trgne se) Šta je?

BLAU: Ne vičite, gospodine Rozenberg. Sada je najnepogodniji čas za takve stvari.

ROZENBERG: Ah, gospodine Blau, vi uvijek dolazite u pravi čas. Da i vi nemate ovdje svoje prste?

BLAU (tiho): Djelomično. Ali samo kao pratnja.

ROZENBERG: Trebalo bi da se stidite . . . zbog svojih sjedina.

BLAU: Bojim se da neću imati mnogo vremena za to. Ali, to valjda i vi znate, gospodine Rozenberg.

ROZENBERG (odsutno): Da, da. Tako, dakle. Vas dvoje. Moja kćerka i gospodin Blau. Čitava jedna organizacija iza mojih leđa. U redu, ja sam dakle isključen. Ja se povlačim. Molim, u redu. Radite što vas je volja. Ja neću reći više ni riječi.

JUDITA: Tata . . .

ROZENBERG: Ja nemam više što da kažem.
(Stanka.)

JUDITA: Pomozite mi, gospodine Blau.

(Šum kovčega koji se vuče po podu.)

JUDITA: Podignite dijete, molim vas, samo pazite da se ne probudi.

BLAU (šapatom): Kuda ćete s njim?

JUDITA: U kovčeg.

ESTER (plačući): Juditke, oi, Juditke, dijete moje!

JUDITA: Tako. Položite ga ovamo, da bude u ravnoteži. U ovom kovčegu sam vam ja, gospodine Blau, donijela odijela u logor koja ste tražili.

BLAU: Razumijem.

JUDITA: I vraćam se sada s praznim kovčegom i potvrđenom propusnicom.

BLAU: Da, shvaćam.

JUDITA: Vi ćete me otpratiti do kapije. Ja sam vaša dugogodišnja susjeda koju poznajete još kao dijete i ja ću se oprostiti s vama, na kapiji, gospodine Blau.

BLAU: Da, Juditke. I... ja se zovem Jakob.

JUDITA: Hvala, gospodine... hvala, Jakobe. (kratka stanka) Možemo li poći?

BLAU: Da, mislim da je već vrijeme.

JUDITA (tiho): Mama...

ESTER (tiho plače): Djeco moja, sve moje rođeno...

JUDITA: Ali, mama, mi ćemo se još naći...

ESTER: Znam, dijete, znam, samo sada požuri, da ne bude prekasno...

JUDITA: Tata... (stanka) Tata...

(Stanka.)

BLAU: Idemo, Judita, sada je vrijeme!

JUDITA: Zar mi nećeš na rastanku reći nijedne riječi?

(Stanka. Tiho jecanje Esterino. Onda koraci koji se udaljuju.)

ROZENBERG (promuklo, otresito): Ne šmrči.

ESTER: Oh, Arone, kakav je taj naš bog koji sve to gleda... Za ovo nešto malo jadnog života...

ROZENBERG (za sebe): Htjela je pred metke, neka ide! Htjela je u šumu, da mrzne i zavija od gladi u njoj, dobro, neka ide! Ali Mogn Davida nad njom više nema. Moje je dijete otišlo bez mog blagoslova, otišlo je u prkosu, a prkos je Židovima uvijek donosio samo smrt. (slomljeno) Ester, mi smo sada sami. Dođi bliže, Ester.

ESTER: Oh, Arone, samo da se spase!

ROZENBERG: Možda bi trebalo moliti? Samo šta, samo šta? Nikako ne mogu da se sjetim...

(Nakon stanke počinje mrmljati.)

ROZENBERG: El meleh nemoh šma Jisroel Adonaj elohenu, Adonaj...

(Molitva se utapa u žamor koji raste.)

I. ŽENA: Pazite! Izbili su na dvorište!

I. MUŠKARAC: Samo da straža ne pregledava dugo legitimaciju!

I. ŽENA: Kapija je još daleko.

II. ŽENA: Ne gurajte me! Razbit ćete staklo na vratima!

II. MUŠKARAC: Blau tako smiješno poskakuje, kao da je u svatovima.
 I. ŽENA: Mora da premire od straha, jadnik.
 ESTER: Arone, Arone, prekini molitvu! Gledaj!
 ROZENBERG: Šta rade ovi ljudi?
 ESTER: Ne znam. Možda promatraju kako . . . možda promatraju . . .
 (Glas joj se lomi.)
 ROZENBERG: Moram to vidjeti!
 ESTER: Ne, ne! Ostani ovdje! Arone, molim te, ostani ovdje!
 ROZENBERG: Pusti me, Ester, pusti me. Hoću da vidim!
 (Žamor ulazi ponovo u prvi plan.)
 II. ŽENA: Još samo nekoliko metara.
 II. MUŠKARAC: Stražari ih još nisu opazili.
 I. ŽENA: Što mislite, hoće li uspjeti?
 I. MUŠKARAC: Ne znam. Svakako, kada bi na nekom drugom mjestu nastala gužva . . .
 II. ŽENA: Što mislite time reći?
 I. MUŠKARAC: Onda stražari ne bi imali vremena da proveravaju legitimacije.
 II. ŽENA: Ah, da, ali to je nemoguće! Tko bi bio žrtveno janje?
 I. MUŠKARAC: Da, to je ono. Nitko nije tako lud.
 I. ŽENA: Evo, stražari su ih opazili!
 II. ŽENA: Bože, smiluj im se!
 I. ŽENA: Ja ovo ne mogu više gledati.
 II. MUŠKARAC: Još je fako mlada, tako mlada.
 II. ŽENA: Evo, prilaze im . . .! Ona vadi papire . . .
 (Glasan tresak staklom i nadljudski krik. Staklo pada u slapovima, pod uvijek novim udarcima. Nagli udarac nogom koji provaljuje vrata.)
 ROZENBERG (urličući izlazi na dvorište): Zvijeri jedne krvoločne, naduli ste se od nevine krvi i sada u potocima teče po vašim šapama! Ali čuj, o čuj narode izraelski, dan odmazde nije više daleko! Djeca će ustajati iz grobova, ljudi će nositi velike zastave iz kojih će sukljati plamen, svijet će se dići da zamahne bakljama . . .
 (Rozenbergove riječi prekida nagli rafal. Kad rafal utihne sve ostaje zavijeno tišinom.)
 (Tišinu odjednom prekida krik.)
 ESTER: Arone!
 (Trčeći koraci koji na kraju zastaju u dvorištu.)
 ESTER (suspreže jecanje): Arone, mili moj . . .
 ROZENBERG (krkljajući): Ester, jesi li ti?
 ESTER: Ja sam, Arone, ja . . .
 ROZENBERG: Da li je . . . da li je . . .
 ESTER: Smiri se, Arone, ne napreži se . . .
 ROZENBERG: Da li . . . je Juditke . . . uspjela? (stanka) Ne . . . hoću da pogledaš dobro . . . hoću istinu.
 ESTER: Pogledala sam, Arone. (ne može se više savladati) Nema je više, Arone, ona je otišla. Kapija je pusta. Djeca su se spasila, Arone.

ROZENBERG: Ah, to je dobro... to je dobro. (kratka stanka) Ester...

ESTER: Da, Arone?

ROZENBERG: Je li, Ester... je li, Ester... dobro je bar... umrijeti prkosno (izdahne.)

(Muzika.)

MARIJA: Tako, a sada pokušajte da se malo odmorite. I onako još neko vrijeme ne možemo ništa učiniti. Mora da ste još iscrpeni.

JUDITA: Kad bih samo mogla! Što ako još večeras otkriju da sam nestala i ako...

MARIJA: Ako! Ako! Ako ćete čitavo vrijeme misliti na to, onda nije trebalo ni da bježite. Morali ste znati da izvrgavate svoj život... i ne samo svoj.

JUDITA: Oh, nemojte misliti da vam nisam zahvalna. Ja znam vrlo dobro što znači ova opasnost u koju sam vas dovela i da sada nije u pitanju samo moj život...

MARIJA (suh je prekida): Nisam na to mislila. Mislila sam na vašeg dječaka.

JUDITA: Da, znam, David. Ponijela sam ga, iako to nisam smjela. Ali recite, recite, gospođo Marija, zar biste vi mogli ostaviti svoje dijete, ovaj mali komadić života koji je dio vas, samo zato da spasite svoj život? Recite?

(Stanka.)

MARIJA: Nema smisla o tome raspravljati. Ono što je učinjeno, učinjeno je. I onako se tu više ništa ne da... (stanka) Čekajte!

JUDITA (preplašeno, šapatom): Šta je?

MARIJA: Koraci!

JUDITA: Gdje?

MARIJA: Tiho! Ne mogu razaznati!

(Stanka.)

MARIJA (olakšano): Dobro je, prošli su. Učinilo mi se... ali vi ste rekli da vas nitko nije pratio, ili niste? Jeste li sigurni?

JUDITA: Ja bar nikoga nisam vidjela. Od časa kada sam napustila kapiju sa stražama, jedva sam uopće ikoga srela. Ulice su bile tako puste, da bih sigurno opazila da me je netko slijedio.

MARIJA: Da, dobro je da vlada sparina. Ljudi se klone popodnevene žege.

JUDITA: Strašne su bile te ulice.

MARIJA: Nemojte više misliti na to. Pokušajte na neko vrijeme zaboraviti.

JUDITA: Na neko vrijeme, da... ali kasnije? Mislim da to ne želim zaboraviti. Ono dvorište koje se proteglo kao one kose poljane u našim snovima po kojima trčimo, obliveni znojem straha, ali nika-ko da stignemo do njihova kraja, onaj kovčeg koji me vukao prema zemlji, gospodin Blau koji je trčkarao negdje kraj mene i oko mene i govorio, govorio sasvim nesuvislo, tako da ga nisam ništa razumjela, kao iz nekog sasvim drugog prostora, i onda napokon onaj čovjek koji je izletio tamo iz dubine dvorišta i počeo vikati

sve dok ga nisu učukali metci . . . Mislim da ni ne želim da to zaboravim.

MARIJA: Morat ćete, kada izađete iz grada. Šuma nije lječilište gdje ljudi nemaju što da rade, nego da se sjećaju i dosađuju.

JUDITA: Tamo pogotovo ne bih htjela zaboraviti. Kakvog bi to onda imalo smisla, kada bih zaboravila da su iza mene ostali moji roditelji i svi oni ostali i onaj čovjek koji sigurno još i sada leži nasred dvorišta i nitko mu se ne smije približiti? (kratka stanka, zamišljeno) Voljela bih znati tko je bio taj čovjek. Na čas mi se učinilo . . . ali on je bio suviše daleko, a moji živci su danas ionako neuračunljivi.

MARIJA: Ugledajte se na svog sina. Od časa kada je popio svoj čaj spava a da se nijednom nije pomakao.

JUDITA: Mora da još uvijek djeluje na njega prašak za spavanje. Morala sam da mu ga dam, jer kako bi inače ovako malo dijete bilo mirno u zatvorenom kovčegu? (kratka stanka) Šta mislite, hoće li mu čaj pomoći?

MARIJA: Sam čaj ne, ali rum u njemu svakako. I moja je mala imala dizenteriju.

JUDITA: Vi imate djece?

MARIJA: Zašto vas to tako iznenađuje?

JUDITA: Ne znam . . . ne vidim ih nigdje.

MARIJA: Ne bi baš trebalo da vas to previše čudi u ovim danima. I sami ste malo prije rekli . . . (zastaje)

JUDITA: Što sam rekla?

MARIJA (svladava se, ponovo hladno): Još malo pa ću i ja početi da se raznježujem, a sada je najmanje vrijeme za to. Naprosto, poslala sam djecu na selo. To je sve. A sada bilo bi pametnije da se spremite.

JUDITA: I zar ćete čitavo vrijeme ostaviti djecu . . . same?

MARIJA: To je svakako pametnije nego da su ovdje, dok se sve ovo dešava. Gavran sigurno neće doći prije tri ili četiri dana. Nisu li već dovoljni naši životi?

JUDITA: Bože, da sam to znala . . .

MARIJA: To nije bila samo vaša stvar, to znate i sami. Mene nitko nije prisiljavao na to. Ako sam pritom malo gruba . . . pa, ima dana kada ljudi ogrube. Neki prije, neki kasnije. Svaki dan koji je surov nalazi bar jednu žrtvu. Kasnije, kada ovo bude gotovo, otići ću i ja. Prvo na selo, a onda . . . no, da. Možda ću i ja onda opet naučiti da se smješkam. Ne da se smijem, ali da se smješkam. Tko zna? Ja još uvijek imam djecu. (stanka) Moja djevojčica je nešto starija od vašeg maloga. Kako se zove?

JUDITA: David.

MARIJA: David. Po legendi, David je ubio Golijata. Ali u životu? (zamišljeno) Gdje je taj kamen koji ćeš ti zadjenuti u praćku, Davide, i gdje je to oko koje treba da pogodiš od ovih hiljadu očiju što vrebaju na tebe dok spavaš? Tko zna na ovo odgovoriti?

JUDITA: Možda vrijeme, ako požuri.

MARIJA (gorko): Vrijeme neće požuriti. Na nama ostaje da požurimo.
(frgnuvši se) Ali, mislim da moramo krenuti.

JUDITA: Da ga probudim.

MARIJA: Ne, tamo kamo idemo bolje je da spava.

JUDITA (malo preplašeno): Niste mi još rekli kamo nas vodite?

MARIJA: Zar vam nisam rekla da ćete se samo noću zadržavati u kući?

JUDITA: Da, ali mi niste rekli gdje ćete nas sakriti.

MARIJA: Nemojte se preplašiti. Sve do dana kada će Gavran doći po vas živjet ćete u bunaru.

(Muzika.)

JUDITA: Već je šesti dan, a Gavrana još uvijek nema. Svake noći mislim: sutra je taj dan koji čekamo. Ali onda prolazi još jedna noć i ništa se ne dešava. Sve više vjerujem... (kratka stanka).

MARIJA: Znam već što ćete reći.

JUDITA: Ne, ne znate. Sve je ovo bilo besmisleno. Moj otac je imao pravo. Katkada je izvjesnost u smrt utješnija od neizvjesnosti u život. Ja sam mislila da neizvjesnost još uvijek daje malo prostora i nadi. Ali ja sam bila egoistična u svojim nadama, jer nisam mislila na vas. Možda je do svega toga došlo samo zato jer je onaj trenutak u kom me Gavran oslovio bio tako nevjerojatan da mi se i on učinio nestvaran... i tako... bezgranično slobodan. Možda zato sve do sada nisam ni pomislila da bi se i njemu moglo nešto dogoditi, da bi on mogao i... ne doći...

MARIJA: Rekla sam vam, doći će prekosutra. To nije bilo predviđeno ali to nije jedino što se ne odvija po našim željama.

JUDITA: I prije četiri dana je trebao doći prekosutra i nije došao. Ja nemam prava da vas dulje izvrgavam opasnostima kraj tako malih nada.

MARIJA: Vi govorite tako kao da nam se još uvijek pruža neki izbor. Smirite se, Judita, to su samo živci. Nama ne preostaje ništa drugo nego da ostanemo ovdje i čekamo.

JUDITA (mirno): Da, vi ćete ostati ovdje, ali ja mogu otići. Tko kaže da ja ne mogu otići?

MARIJA: Tako? A kamo biste to otišli?

JUDITA (umorno): Oh, kao da je to važno. Bilo kuda. Naprosto bih krenula nekom ulicom i već bih nekamo stigla. Svakako, ostala ovdje ili otišla, uvijek ću stići na isto. I doći ću tačno, na minutu, jer je to sastanak koji se ne može odgoditi ili izbjeći, iako sam pokušala da to učinim. Trebalo je da to znam ranije. Ali još uvijek nije prekasno, zar ne? Još uvijek mogu na taj put otići bez ne-dužnog pratioca, mogu otići na taj sastanak sama sa Davidom, jer je ionako samo za nas predviđen, i biti mirna da u tu igru nisam uplela nikakav tuđi život. Kad bih ja sada otišla, sve bi opet bilo kao ranije. U zraku bi možda ostao samo moj dah, ili samo dah moga daha, ali nitko po tome ne bi mogao poznati da se ovdje skrivala jedna žena sa djetetom. Vi biste opet bili sigurni.

MARIJA: Da, sve ste to sada lijepo ispričali i ja sam vas pustila da uživate malo u djetinjarijama. Ali, vama je, nadam se, jasno da o tome nema govora.

JUDITA: Ne mislite li da — kad već treba da odlazimo — da je bolje da nas odlazi što manje? Vi treba da živite. Vi imate djecu, vi niste označeni . . . žutom zvijezdom.

MARIJA: Tako. I mislite da je to dovoljan razlog da vas pustim otići pravo u njihove šake? Netko je rekao: Židov treba da crkne, pa zašto da lomače onda ostanu prazne, je li?

JUDITA: To nije prvi put što su lomače zapaljene, gospodo Marija. One se pale svakih pedeset godina, jednom u Njemačkoj, jednom u Poljskoj, svejedno. To je već običaj. Jednom zbog toga jer je kuga zavladała, drugi put zato jer su objavljeni ratovi. Netko mora da iskupi suze nesretnika, netko mora svojim jadom nadjačati sve ostale nedaće, jer kako bi se one inače mogle zaboraviti? Kad to ne bi bio Židov, bio bi to vjerojatno neko drugi.

MARIJA: Mislim da je to stav onih koji se tope i pri tom razmišljaju hoće li umrijeti od hladnoće ili od gušenja. Zašto nitko ne pokuša plivati? Ako to nitko nikada ne pokušava, čudi me da uopće još postojite!

JUDITA: Ah, od sto hiljada predviđenih za lomaču ipak ih preživi bar deset. (sa smješkom) To nije mnogo, ali tih deset onda nekim čudom upiju iz agonije onih što nestaju svu snagu i izdržljivost i usade je u svoje potomstvo. Do slijedeće lomače, novih sto hiljada čeka presudu. (kratka stanka) Kada mi je prvi put pričao o tome moj otac — bila sam tada već dovoljno velika da to shvatim — morala sam pomisliti na pticu Feniks. Vjerojatno se sjećate, to je legenda o ptici koja uvijek nanovo umire u plamenu. Iz njegovog se pepela rađa novi Feniks. Feniks na koji mislim neće doduše poletjeti prema Heliopolisu. Ostat će ovdje, ali će ipak preživjeti i sagraditi novo gnijezdo.

MARIJA (zamišljeno): Iz pepela.

JUDITA: Da, iz pepela. Tada još nisam vjerovala da bi ta priča ikome mogla donijeti neku utjehu. Ali što više gubimo, to je manje važno da li su naše nade opravdane. Kad već nestajemo, treba imati bilo šta u šta se može vjerovati, pa makar to bila i legenda o Feniksu.

MARIJA: Vi veoma malo vjerujete u ljude.

JUDITA: Nakon sabirnog logora, teško da bi itko vjerovao u njih.

MARIJA: Ali vaš je slučaj dovoljno različit da biste ponovo mogli vjerovati.

JUDITA: Misлите zato što sam ovdje? Ja sam jedna, ali koliko je njih ostalo? Koliko je njih ostalo koje nitko nije otkrio i koje nikada nitko neće zaštititi? Što vrijedi hiljade zaklonjenih, najdubljih bunara, kada će se uvijek naći uho koje će čuti čak i naše drhtavo, preplašeno disanje?

MARIJA: Ne traže svi ljudi žrtvenu ovcu za svoje suze! Ona rulja što odlazi pred lomaču da vrišti i da se naslađuje to nije narod.

JUDITA: A što je narod? Gdje je on?

MARIJA: Ako već moram da vam kažem, jučer sam vidjela jednoga od njih. Imao je ruku svu u krvi i bježao je ulicama. Za njim su trčale dvije smeđe uniforme. Padao je i posrtao, ali je trčao dalje. Hoćete li da nastavim? Gotovo svakog dana susrećem jednu staricu. Jedan sin joj je obešen, a drugi se bori na istočnom frontu. Nijemci su ga povukli sa sobom. Ona moli svakog dana — ne glasno, šufke, ali ja je čujem. Ona moli da ne padne Harkov, da ne padne Moskva, da ne padne Staljingrad. Vi znate što to znači? Ona moli za sve nas i njen je ulog najveći. To je narod o kom sam vam malo prije govorila.

JUDITA: Voljela bih da mogu vjerovati. Ali ja se stalno pitam: gdje je bio taj narod, dok su vojnici onog jutra obilazili po kućama i vodili nas u nepoznato?

MARIJA: Nije još bio spreman. Ali on će doći, ja u to vjerujem. Jednoga dana će možda netko, stran i ravnodušan, doći i reći vam: evo, tu je moja ruka, i učinit će to samo zato jer je čovjek, i ništa drugo. Tada ćete opet vjerovati u njega. Treba samo čekati.

JUDITA: Mene gone. I moje dete gone. Ja nemam vremena čekati. Što ako već sutra zakucaju na vrata?

MARIJA: Vi ćete ostati ovdje (kratka stanka).

JUDITA (tiho): Možete li mi reći zašto to radite?

MARIJA: Sigurno ne zato da se iskupim, kao što vi to mislite, ili da platim ulaznicu za raj! I sigurno ne iz samilosti! Ja znam kako izgleda smrt nevina čovjeka. To je grč, to je krik koji vas guši cijelog života. Moje snage su preslabe da učinim mnogo, ja sam samo žena, ali za onaj jedan život koji se gasio pred mojim očima, tu pred ovim vratima, ja sam odlučila da iščupam iz njihovih ruku bar jedan. I zato sam pristala i ne želim odustati. Pokušajte to shvatiti.

JUDITA: Ne, ne razumem. Ne shvatam o kome govorite. (Štanka.)

MARIJA (promuklo): O mom mužu. (kratka stanka) Na bijegu iz koncentracionog logora, moj muž je navratio ovamo. Oh, to je bila ludost, znam, ali... on je toliko volio... (prekida se). Noć prije nego što je trebalo krenuti u šumu, došli su po njega. On se opirao... i tako se desilo. (stanka, naglo, uzbuđeno) Nitko to nije znao, nitko! (naglo zamišljeno) Nitko osim... starog Banića. I to je jedini razlog zbog čega bi Gavran trebalo da dođe što prije.

JUDITA: Što mislite time reći?

MARIJA: Nisam li vam nikada pričala o Baniću?

JUDITA: Ne, prvi put čujem za to ime.

MARIJA: To je naš susjed. Ali bolje je da ništa ne govorim. To su samo pretpostavke. I fko zna, možda se varam... Pričat ću vam o Ba-

niću kad sve ovo prođe. A dotle, vi ostajete ovdje i o tome više nećemo razgovarati.

JUDITA: Ali...

MARIJA: Molim vas. (kratka stanka) Vi još uvijek ne razumijete, zar ne? Ako sve ovo dobro svrši, ja odlazim djeci na selo. I ostajem s njima, jer me trebaju. Radit ću ovo i ono, ali mnogo toga neću moći učiniti. Ipak, znat ću da sam bar nečim postala bliža onome koji je... poginuo pred ovim vratima. (kratka stanka) Ako ne uspijem... moja djeca će mi oprostiti.

JUDITA (tiho): A meni? Hoće li meni oprostiti?

MARIJA: Vama? Pa zar i za smrt treba tražiti oprostjenje?

(Muzika.)

(Slijedeća scena odvija se u komori za jeku.)

KOŠMAR GLASOVA (glasovi se isprepliću s povremenim Marijinim dozivanjem. Njeno dozivanje je realno): Ne zaboravi, Juditke, lo-mače se pale svakog stoljeća. Treba hodati na prstima, tiho, tiho, tko zna, možda nas ne primijete?... Javit ćete se gospođi Mariji, a ostalo ćete saznati.

MARIJA (u jeci): Judita, Judita!

KOŠMAR GLASOVA: Sutra će nas spaliti u krematoriju, što kažete na to? Samo jedan smješak molim, ali smijeh nikako, nikako, nikako! Feniks! Gdje je Feniks? Zar je izgorio? Mi smo prevareni! Mi smo izgubljeni! Učinite nešto! Mi se gušimo!

MARIJA (u jeci): Judita, čujete li, Judita!

KOŠMAR GLASOVA: Naravno, Judita, svi će metci pogoditi tačno u oko. Lijepo, veliko crveno oko, zar ne, gospodine Blau? Ali zašto me ne zovete Judita? Ja se zovem Judita, sasvim sigurno Judita!

MARIJA (ponavljanje imena Judita iz sna pretapa se u realno dozivanje): Judita, Judita!

JUDITA (preplašeno): Šta... šta je? Šta se dešava?

MARIJA: Judita, ja sam, Marija. Dodite! Vrijeme je!

JUDITA: Oh, mora da sam zaspala. Zar je Gavran već došao?

MARIJA: Nije. Ali bit će bolje da ga čekamo u kući. Noć je.

JUDITA: Oh, pa da, naravno. Samo čas da uzmem Davida.

MARIJA: Vidite li ljestve ili da vam osvjetlim?

JUDITA: Ne, ne, nije potrebno.

(Stanka) (u drugom akustičkom prostoru bez jeke.)

JUDITA: Konačno da smo dočekali taj dan. I opet na zraku. Ovih osam dana u bunaru bila je vječnost. Zašto Gavran još nije došao?

MARIJA: Mora doći svakog časa. Dodite, idemo brzo u kuću.

JUDITA: Posve sam izgubila orijentaciju o vremenu. Bože, kakav san!

MARIJA: Samo tiho, pazite da ne udarite u plot.

JUDITA: Možete li mi dati ruku? Oči mi još nisu navikle!

MARIJA: Samo još malo.

BANIĆ (šapatom): Gospođo Marija!

(Stanka.)

MARIJA (šapatom): Šta je ovo?

(Stanka.)

BANIĆ: Gospodo Marija!

(Stanka.)

MARIJA (oprezno): Tko je?

BANIĆ: Ja sam. Čika Banić. Tu sam, s druge strane plotu.

(Kratka stanika.)

MARIJA: Uđite, Judita, brzo u kuću! (Baniću, suzdržano) Šta hoćete?

BANIĆ: Primaknite se bliže. Moram vam nešto reći.

MARIJA: Sada, usred noći? Opet špijunirate, je li?

BANIĆ: Ma saslušajte me prvo, onda možemo razgovarati.

MARIJA: Nema susjeda s kojim bih željela manje razgovarati.

BANIĆ: Nemojte tako. Došao sam da vas upozorim... Htio sam vas upozoriti... znate, čuje se.

MARIJA: Što se čuje?

BANIĆ: Noću. Glasovi iz bunara. Kada dijete plače.

(Stanka.)

MARIJA (nesigurno): Ne znam ja ni za kakve glasove. Opet halucinirate zato da biste me mogli prijaviti.

BANIĆ: Nemojte ovako, meni starcu. Ozbiljno vam govorim. Već me neki dan pitao onaj ustaški zastavnik što stanuje u dvorištu. Kaže, čuje noću neke glasove iz vašeg dvorišta. Između vašeg i našeg dvorišta je samo plot, gospodo Marija.

MARIJA: Da, plot. Ali znate što ću vam reći, Baniću! Taj plot je već jednom čovjeku bio smrtna presuda. Ali taj je čovjek bio nevin. Slijedećeg puta bit će on vaša smrtna presuda, ali ne vjerujem da će itko tada moći reći: evo, stradao je pošten čovjek. Laku noć, Baniću.

(Muzika.)

(Koraci po sobi.)

MARIJA: Oh, ta stara ništarija! Mogla sam to pretpostaviti! Kako sam mogla biti tako glupa? I sada da se to desi, sada, nekoliko sati prije nego što Gavran treba da dođe.

JUDITA: Ja ništa ne shvaćam, Marija! Tko je bio taj čovjek?

MARIJA: Banić! Moj susjed! Čovjek koji je jedini znao da se moj muž vratio. Razumijete li?

JUDITA: Zaboga, zašto ranije niste rekli? Što onda još čekamo?

MARIJA: Nisam bila sigurna... Naprosto nisam mogla vjerovati. Tko mi je tada mogao potvrditi da je on zaista bio jedini koji je znao? Ali sada? (gorko) Sada, kada je prekasno?

JUDITA: Prekasno? Kako prekasno? Oh, zaboga, prestanite šetati po sobi! Treba nešto učiniti!

MARIJA: Učiniti? Sada usred noći? Kada će nas na prvom uglu zaustaviti patrola?

JUDITA: A ovdje? Što nas ovdje očekuje?

MARIJA: Ovdje još uvijek imamo jednu malu šansu. Da nas ipak

možda neće prijaviti. Bar ne prije jutra. A do jutra ima vremena. Ujutro će doći Gavran. Oh, da je bar već došao!

JUDITA: Ne, dosta je bilo besmislenosti. Ovo je bilo pogrešno od početka.

MARIJA: Kuda ćete?

JUDITA: Idem. Sada je zaista krajnji čas da prestanem misliti samo na sebe. Ako dođu i ne nađu me ovdje, sve će biti kao da se ništa nije desilo. Kod prijave nije dovoljan samo jedan svjedok — nitko ne može potvrditi da se u ovoj kući netko skrivao.

MARIJA: Nisam znala da ih tako slabo poznajete. Treba poznavati neprijatelja, pa čak i u tako nejednakoj borbi. Bili vi ovdje ili ne, prijava uvijek donosi isto. Ona je i tužilac i svjedok. Ne, vi ostanite. Sjednite! Zajedno ostajemo ovdje do jutra i zajedno ćemo sačekati Gavrana. Do jutra nije više daleko. Ako ne dođe...

JUDITA: Ako ne dođe?

MARIJA: Zajedno ćemo napustiti kuću. Ona je jednako tako postala opasna za mene kao i za vas. (kratka stanka) Kad pomislim da je to kuća u kojoj sam odrasla — u kojoj sam rodila svoju djecu — slušala njihove prve korake... Kako je život izgledao tih i dobar u tim dječjim očima! Pogledajte ga, pogledajte svog sina, Judita. U njegovim očima se ništa nije promijenilo. Samo su postale tužnije. Ali on još uvijek traži ruku koja će ga pomilovati i smješak koji će ga ohrabriti. Još jedino djeca znaju sa sigurnošću da ništa nije izgubljeno. I zato će to i dočekati. Mi možda više ne, ali djeca — ona će dočekati. Ona ne vjeruju voljom i razumom, njihovo dječje srce vjeruje za njih. (kratka stanka) (opet realistički) Bit će bolje da sada prilegnemo. Nema smisla ovako dočekati jutro, kada ništa ne možemo učiniti.

JUDITA: Ja ću bdjeti. Vi ležite, Marija.

MARIJA: Ne, prostrijet ćemo ležaj uz...
(Prekida je kucanje.)

JUDITA: Marija! Netko je kucao!

MARIJA: Ne čujem ništa.

JUDITA: Slušajte!

(Stanka, ponovo tiho kucanje.)

JUDITA: Došli su...

MARIJA: Ne, to nisu oni. Oni ne kucaju.

JUDITA: Marija, ja se ne bih javila... Možda je bolje...

MARIJA: Čekat ćemo. Ako još jednom zakuca...

(Stanka, ponovo tiho kucanje.)

MARIJA: Idem da vidim.

JUDITA: Ne, ne otvarajte! Možda povjeruju da nitkoga nema!

MARIJA: Ako je nešto važno?

JUDITA: Što može biti važno?

MARIJA: Možda je Gavran?

(Kratka stanka.)

MARIJA: Moram vidjeti.

(Koraci, otključavanje vrata.)

MARIJA: Vi! ... Što vam pada na pamet, Baniću?

BANIĆ: Ne vičite, ne vičite! Pustite me u kuću! Važno je! Zar ne razumete, važno je!

(Koraci, vrata se zaključavaju.)

BANIĆ: Ja znam da mi vi ne vjerujete od onoga... od onoga... ali vi ne smijete u ovoj kući ostati ni časa. Ne gledajte me tako, ja vam govorim istinu! Saznao sam to malo prije. Kunem vam se! Ja nisam bio onaj koji je prijavio... Ja... Oh, nebesa, oni dolaze po vas!

(Stanka.)

BANIĆ (histerično): Što stojite? Zar niste čuli? Oni dolaze po vas! Zastavnik je već krenuo! Ovog časa. Čuo sam ga kako govori! Doći će ovamo! Možda su već na putu! Šta čekate?

MARIJA: Kakva je ovo opet klopka, Baniću?

BANIĆ: Klopka?! Ja vam govorim da dolaze po vas... Evo, ja vam dokazujem, ja vam dokazujem da sam nevin... hoću da se spasite... još prije dva sata htio sam vas upozoriti, iako sam slutio! Ali sada znam pouzdano! A vi ne vjerujete, još uvijek ne vjerujete! Pa, nebesa, što bi još trebalo da učinim? Što bih imao od toga da vam sada lažem?

JUDITA: Marija... meni se čini... bojim se da govori istinu. Bježimo, Marija!

MARIJA: Otkud znate, Baniću?

BANIĆ: Zastavnik! Zastavnik iz dvorišta je prijavio!

(Stanka.)

MARIJA: Spremite se, Judita! Brzo! Uzmite dijete! Moramo što brže van, bilo kuda. Pokušat ćemo kroz dvorište.

(Koraci, metež.)

JUDITA: Marija, zaboga, Marija, što će biti s Davidom? Moj mali... moje dijete?!

(Metež na čas prestaje.)

MARIJA: Baniću, dokažite ono što ste rekli. Uzmite dijete sa sobom!

BANIĆ (prestravljen): Ali, gospođo Marija! Ja imam porodicu! Ja imam tri unuka! Nemojte, molim vas... Ja to ne mogu... Sve, sve što god hoćete... ja sam vam javio... ali... Nemojte, molim vas!

(Kratka stanka.)

MARIJA: Idite, onda! Što čekate? Da i vas ovdje nađu?

(Koraci, metež se nastavlja.)

BANIĆ (nesigurno, kroz metež): Oprostite... onda ja idem... ja... Oh, bože!

(Vrata se zalupe.)

MARIJA: Jeste li gotovi? Judita!... Judita!...

JUDITA (suspreže jecaj): Samo čas. (nježno, kroz suze) Mileni... mileni... probudi se, sunce moje, otvori oči, ljubavi, treba da krenemo. Dođi k meni, dođi, ja ću te nositi.

MARIJA: Judita, požurite! Nemamo vremena!

JUDITA: Evo me, idem. Samo da ga ogrnem, samo da ga ogrnem. Sine moj.

MARIJA: Ja ću ići prva, ja se bolje snalazim, a vi za mnom. Ali brzo, i nemojte izaostajati. Ugasite svjetlo čim otvorim vrata. (kratka stanka) Gasite! (kratka stanka) Možete li vidjeti?

JUDITA: Da, vidim, vidim.

MARIJA: Krenimo!

(Naglo lupanje na vratima uz povike kao „otvaraj“ itd.)

JUDITA: Došli su, Marija. Došli su. Bježite, bježite! Ja i onako ne mogu... (plačući)... Ja i onako ne mogu...

MARIJA: Kasno je. Prekasno je za to.

(Lupanje postaje sve jače. Vrata se razbijaju.)

MARIJA: Položite maloga na krevet, Judita. Da mu se što ne desi. Bolje je. Sada je za sve prekasno.

(Vrata se naglo provaljuju uz muške glasove.)

I. VOJNIK: da se nitko nije makao iz sobe!

II. VOJNIK: Pali svjetlo! Brzo!

(Stanka, koraci.)

III. VOJNIK: Aha, tu su. Pokušale ste bježati, je li? Ali mi smo bili brži.

(naglo grubo) Ajde, kupite se. Za nama.

MARIJA: Što tražite ovdje?

III. VOJNIK: Pazi, molim te, ova još pitaš Marš! Mi smo ovdje da postavljamo pitanja. Koja je od vas čivutka?

I. VOJNIK: Šta uopće pitaš? ona koja smrdi!

(Smijeh.)

III. VOJNIK: Jeste li čule, gamad jedna, što sam vas pitao?

(Stanka).

III. VOJNIK: Dobro, bit ćete vi i razgovorljivije. (pljuska) Kako ti se sviđa ovaj šamar? Ne? Onda ćemo morati upotrebiti druge metode, ali ne ovdje. Izvolite, moje dame, samo naprijed. Marš!

II. VOJNIK: Čekaj, a ovo dijete?

I. VOJNIK: Kakvo dijete? Gdje je dijete? Gle, molim te, još i kopile!

Daj ga ovamo!

(Tiho kucanje.)

III. VOJNIK: Šta je? Tko to kuca?

(Škripa ostataka razbijenih vrata.)

BANIĆ: Oprostite... (kao iznenađeno) O, oprostite... nisam znao, zaista, ja, ovaj... oprostite, ja ću odmah otići, došao sam samo po maloga.

III. VOJNIK: Šta je ovo? Noćno posjećivanje? Kakvog maloga?

BANIĆ (ponizno): Pa... razumije se... po mog unuka. Ja sam se ovog časa vratio s noćne službe i...

III. VOJNIK (sumnjičavo): Slušaj ti, stari, da i ti nisi jedan od...

BANIĆ (prekida ga preplašeno): Ne... ne... oprostite, ja ništa ne znam... ja sam samo došao po svog unuka... ja sam noćni čuvar u kožari... Evo izvolite, moja legitimacija, sve je ispravno, vrlo ispravno... a gospođa Marija... ovaj, ne znam kako da kažem... ova tu osoba, bila je tako dobra pa mi je čuvala maloga, dok sam ja u tvornici... i evo.

(Kratka stanka.)

III. VOJNIK (podozrivo): Tako?

BANIĆ (brzopléto): Sigurno, poštovani gospodine bojniče, sigurno, izvolite, izvolite se propitati. Tako mi svega! Mi smo susjedi i ja imam tri unuka. O, krasna tri unuka. I svi su ovako plavi i kovrčavi. Ovaj je najmanji, pa zato nikad ne znam kuda ću s njim, je li, gospođo Marija, priznajte, je li tako?

MARIJA: Da, čika Baniću, tako je.

BANIĆ: A znate, majke nemaju, umrla je još prije godinu dana, a otac im je — moj sin — znate, dobar dečko, vjerujte — već tri mjeseca na frontu. Možda ga i poznajete, ha? Zove se Branimir, ali zovu ga Mirko, Mirko brijač, he, he

III. VOJNIK (natmureno): Ajde, što laješ toliko.

BANIĆ: Oh, oprostite, zaboravio sam... (kratka stanka) Smijem li ga sada ponijeti?

(Kratka stanka.)

III. VOJNIK (otresito): Ajde, uzmi ga i tornjaj se s njim što prije.

BANIĆ (uzvrpoljeno): Evo, evo odmah. Hodi, sine moj, hodi, mali moj, da te djeda odnese kući. Ne, nemoj plakati, sine, sad ćeš ti u svoj krevetac. A sutra, jer si bio tako dobar i lijepo čekao djedicu, kupit ću ti... kupit ću ti... (zastaje) Da, šarene balone, i onda ćeš ih privezati za ručicu i moći ćeš da poletiš. Tako, tako, zagrli me... Poletet ćeš visoko, visoko i...

III. VOJNIK: Ne brbljaj, stari, toliko, rekao sam ti!

BANIĆ (preplašeno): Evo, evo, već idem. Idem ja već.

III. VOJNIK: Čekaj! (stanka, lukavo, sasvim polako) Slušaj, stari, a kako se zove taj tvoj unuk?

BANIĆ (zbunjeno): Kako se zove? ... Pa... kako bi se zvao, naravno...? Zove se...

MARIJA: Zašto se stidite, čika Baniću? Zove se Feniks. To je lijepo ime!

III. VOJNIK (zvuk pljuske, zaurlavši): Kuš! Tebe nisam ništa pitao! Dro-ljo jedna!

BANIĆ: Ali oprostite... Ja ne razumijem!

III. VOJNIK (urla razjareno): Šta ima tu razumjeti, pitao sam te kako se zove!

BANIĆ (plaho): Pa... Feniks, naravno. A... zašto, molim?

III. VOJNIK (sumnjičavo): Pa baš Feniks?

BANIĆ: Da, molim.

III. VOJNIK: I nisi našao gluplje ime nego baš Feniks?

II. VOJNIK (kroz smijeh): Feniks!

(Provaljuje sirov smijeh.)

III. VOJNIK (smijući se): Feniks! Gubi se!

(Smijeh traje uz povremene uzvike „Feniks“.)

III. VOJNIK (kroz smijeh): No, a šta sada čekaš? (smijeh jenjava i nestaje. Dobrohotno) Šta još hoćeš, stari?

BANIĆ (mirno, začuđeno): Htio sam vas još samo pitati... a zašto ne — Feniks?

III. VOJNIK: Kako?

BANIĆ: Pa... da, zašto ne Feniks? Feniks je lijepo ime! Zar nije, gospodine bojniče? (odlazi) Hodi, mali moj, sine moj, kupit ću ti sutra balone, šarene balone...

(Muzika.)

KRAJ